

*В. І. Куценко,
д. е. н., професор
О. В. Гаращук,
к. е. н., доцент*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ

Розкривається сутність якості підготовки кадрів, виділені основні її складові, у тому числі у контексті вимог Болонської системи. На досвіді європейських країн, окремих регіонів України показано шляхи, якими необхідно йти, щоб забезпечити високу якість підготовки кадрів.

The essence of quality training, dedicated its main components, including in the context of the requirements of the Bologna system. The European experience of some regions of Ukraine show the ways in which to go to provide high quality training.

*Ключові слова: комп'ютерні технології, стратегія, якість освіти.
Key words: computer technology, strategy, quality education.*

"Ніколи ще в історії на людину не покладалась така велика відповідальність, як сьогодні. Адаже ще ніколи вона не володіла такою владою над іншими природними істотами та видами і навіть над усім живим на Землі"

Х. Ленк

На шляху становлення суспільства та економіки знань системоутворювальними факторами мають стати фундаменталізація та гуманізація системи підготовки кадрів. Тобто вища освіта має зберегти фундаментальний характер підготовки кадрів, у тому числі за рахунок освоєння інформаційної культури, новітніх інформаційних та педагогічних технологій.

Підготовка кадрів має здійснюватись з урахуванням індивідуальних нахилів. Концептуальна основа цього підходу відповідає і стратегічним, і тактичним цілям вищої освіти, зокрема підготовці майбутнього спеціаліста. Сьогодні від випускника вимагається високий рівень освіченості, професійної компетентності, інноваційної культури, особистої зрілості. З цієї точки зору перехід компетентнісно-орієнтованої освіти — адекватна реакція вищої освіти на соціальне замовлення. Новий підхід до людських ресурсів вимагає адаптації людини до змінюваних умов. Мова йде, зокрема, про зростаюче значення наступних базових компетенцій: вміння працювати в колективі, готовності поєднувати ділову кар'єру з продовженням навчання (принцип "освіта упродовж усього життя"), навичок самостійної роботи з інформацією, здатності приймати відповідальні рішення.

Все це тісно пов'язане із забезпеченням якісної освіти. На Всесвітній конференції щодо вищої освіти, що відбулася в Парижі в 1998 р., зазначалось, що в будь-якому суспільстві не-

обхідно оновлювати вищу освіту для розв'язання завдань ХХІ століття, для забезпечення своєї інтелектуальної незалежності, для вироблення та просування знань і для підготовки та формування відповідальних і освічених громадян, кваліфікованих спеціалістів, без яких неможливим є соціально-економічний прогрес.

Якість формування кадрового потенціалу — це комплексний показник, який синтезує всі етапи становлення фахівця, умови і результати навчально-виховного процесу і є критерієм ефективності діяльності освітнього закладу, відповідності реально досягнутих результатів нормативним вимогам, соціальним і особистісним сподіванням; це сукупність суттєвих властивостей освіти, що відповідають сучасним вимогам педагогічної теорії, практики і задовольняють освітні потреби особистості, суспільства і держави; це постійна орієнтація на задоволення замовника освітніми результатами.

Якість вищої освіти, якість підготовки кадрів та їх використання передбачають:

— необхідність забезпечення якісного управління навчально-виховним процесом у кожному вищому навчальному закладі;

— здійснення науково-методичної роботи на рівні, що відповідає сучасним вимогам;

— наявність такого кадрового потенціалу, що забезпечить навчальний процес на рівні європейських стандартів;

— задоволення фінансово-господарських потреб відповідно до чинних нормативів;

— якість психосоматичного здоров'я студентів;

— упровадження системи стимулювання праці професорсько-викладацького складу;

— якість результатів освітнього процесу;

— рівень навчальних досягнень студентів;

— якість креативності;

— якість розвитку особистості, її здоров'я [4, с. 78—79].

Функціональна якість вищої освіти відповідає освітнім потребам студентів, вимогам батьків, потребам суспільних інститутів, вимогам регіонального ринку праці та професійної освіти.

США, за визначенням експертів, є освітньою Меккою, лідером у багатьох галузях знань. Це підтверджує і наявність у країні лауреатів найвищого рівня різного роду премій. Лише науковці-медики, котрі живуть у США, отримали дві третини всіх Нобелівських премій (починаючи з 1920 р.).

Ефективність наукової роботи тут визначається:

— публікаціями у просторових наукових журналах;

— залученням до списку 250 авторів, які отримали пріоритетні результати;

— кількістю патентів;

— членством у Національній академії наук і технічних академіях;

— інноваційними впровадженнями.

Якість — головна мета і Болонського процесу. Участь у цьому процесі — це зближення, перш за все, вищої освіти України з європейською моделлю, входження українських ВНЗ в європейський простір вищої освіти.

Підвищення якості підготовки кадрів передбачає освоєння тих методів і шляхів поліпшення підготовки кадрів, підвищення рівня всієї діяльності вищих навчальних закладів, які реалізуються в рамках Болонського процесу. Євросоюз ставить у сфері освіти завдання створити конкурентоспроможну з американською, кращу в світі систему вищої освіти.

Отже, система освіти має в Європі взяти все найкраще. Найпершою умовою підвищення якості освіти є забезпечення адекватного фінансування. При цьому має бути здійснено у контексті світових тенденцій комбінування бюджетного фінансування з ресурсами платників податків, роботодавців, ділових кіл і створення для цього ефективних механізмів, у тому числі й податкових пільг.

Досвід Франції свідчить, що диверсифікація фінансування, наприклад, вищих навчальних закладів, розширення їх самостійності, зміни в оподаткуванні мають здійснюватись у тісному взаємозв'язку.

Важливим напрямом поліпшення якості освіти є ефективне управління ресурсами, у тому числі позабюджетними коштами, оскільки система управління може вступити в протиріччя з вимогами економіки, потребами в

інноваційному процесі, терміновістю прийняття рішень. І тут цікавим, на наш погляд, є досвід Німеччини, де діє Конференція ректорів вищих навчальних закладів країни. Це надзвичайно авторитетна організація. Практично жодне рішення щодо розвитку вищої освіти пройти повз неї не може.

У питаннях якості вищої освіти важливо забезпечити консенсус на різних рівнях, у тому числі й на загальноєвропейському. За таких умов можна очікувати реальні результати щодо безпеки в сферах освіти в цілому, зокрема вищої.

Останнім часом фінансування вищої освіти в цілому дещо поліпшилось. Цьому сприяло:

- запровадження багатоканальної моделі фінансування освіти;

- надання державному вищому навчальному закладу статусу юридичної особи із широкою економічною самостійністю;

- перетворення кожного вищого навчального закладу на незалежного суб'єкта на ринку освітніх послуг;

- створення у навчальному закладі мотивації до заробляння власних коштів.

Держава має створити умови для ефективної діяльності навчального закладу. Позитивним прикладом у цьому плані може бути Фінляндія, де трендом є якісна освіта з високим рівнем доступності. Фінляндія нині має один з найвищих рівнів освіти в Європі. Ще на початку 90-х років минулого століття ця країна своїм пріоритетом визнала освіту, науку та інновації*. При цьому 20% фінансування освіти забезпечує бізнес;

- децентралізація, що на всіх рівнях є провідною тенденцією у світі.

Важливо також:

- максимально зосередити бюджетні ресурси на пріоритетних напрямках розвитку освіти;

- не допускати нерациональне розмивання коштів без урахування реальних потреб. Очевидно було б більш ефективним фінансувати, скажімо, вищої школи з урахуванням вкладу ВНЗ у розв'язання соціально-економічних проблем міста, регіону тощо;

- збільшити частку конкурсної складової при їх перерозподілі;

- забезпечити перегляд практик нічим не оправданої дискримінації в оплаті праці освітян залежно від форми власності навчального закладу;

- впровадити систему середньо- і довгострокового фінансування наукових проєктів. Такий підхід, як свідчить досвід, сприяє більшій їх віддачі. У новому законопроєкті "Про вищу освіту" встановлено нові норми фінансової діяльності вищих навчальних закладів: надано право відкривати рахунки, у тому числі депозитні, користуватися банківськими кредитами, не застосовувати тендерні процедури на здобуття вищої освіти, встановлювати розміри плати за навчання;

* У Фінляндії директор гімназії, скажімо, не має ніяких проблем із фінансуванням навчального закладу, тоді як директор такого ж закладу в Україні 30% свого часу витрачає на розв'язання фінансових питань.

- реалізувати принцип, що визнає відповідальність за фінансову допомогу фундаментальній науці;

- більш активно шукати і впроваджувати позабюджетні джерела фінансового забезпечення (скажімо, податкові пільги, що могло б значно розширити коло приватних грантодавачів);

- розвивати суспільні форми заохочення матеріального стимулювання розвитку освіти з боку бізнесу чи приватних осіб, інших форм меценатства тощо.

За умов бюджетного недофінансування посилюється комерціалізація освіти. Зниження фінансового забезпечення зумовлює й зниження якості освіти. А це є однією з небезпек як у сфері освіти, так і в економіці. Адже освіта та наука визначають динаміку економічного розвитку, становище країни у світовому співтоваристві.

Освіта забезпечує підготовку кадрів, від якості якої значною мірою залежать і темпи подолання фінансової й соціально-економічної кризи в Україні. Слово "криза" — одне з найпоширеніших нині у сучасному бутті людини. В результаті фінансово-економічної кризи в житті українського народу відбувся занепад у соціально-економічній, духовній, природній сферах. Аналіз статистичних показників свідчить, що в країні поширилась масова бідність, у тому числі працюючого населення. Кількість депресивних і стагнуючих районів зростає. Тому подолання цього негативного явища є одним з найгостріших завдань. І тут у розв'язанні його велика роль відводиться вищим навчальним закладам. Останні являють собою особливий сегмент соціальної сфери, де готуються майбутні професійні кадри, нове покоління фахівців і науковців.

Кризова ситуація в Україні спричинила нові проблеми в роботі з кадрами, їх правовому та соціальному захисті. Це проявляється, перш за все, в тому, що кадровий потенціал соціально-культурного призначення суттєво ослаблений в результаті відтоку перспективних співробітників в інші державні та комерційні структури. Це тягне за собою зниження рівня професіоналізму, збільшення порушень законності тощо. Тому кадрова ситуація в соціально-культурній сфері вимагає корекції концептуальних підходів і стратегії розвитку професійної освіти. Аналіз стану кадрової роботи в закладах, скажімо, соціально-культурного призначення демонструє необхідність удосконалення професійної підготовки. Процес модернізації навчання здійснюється дуже повільно і не забезпечує потреби, особливо в кадрах необхідної кваліфікації. Нині в сфері кадрового забезпечення найгострішими проблемами є:

- задоволення потреб галузей соціального призначення у висококваліфікованих спеціалістах;

- зниження плінності та відтоку кадрів;

- забезпечення безперервного професійного зростання, професійної мобільності та підвищення кваліфікації;

- інтеграція освіти, науки, практики в діяльності закладів соціально-культурного призначення;

- розвиток вищої освіти як центрів освіти, науки, культури, передового досвіду діяльності відповідних закладів.

Якість підготовки кадрів визначається різними чинниками (зовнішніми та внутрішніми). До зовнішніх відносяться:

- стан організації навчально-виховного процесу;

- рівень професійної, педагогічної і психологічної підготовки викладачів;

- дидактичні й психологічні закономірності навчально-професійної діяльності студентів;

- якість шкільної підготовки;

- матеріально-побутові умови життя студентів тощо.

Внутрішніми чинниками є:

- стан здоров'я студента;

- рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей;

- особливості пізнавальних процесів (увага, пам'ять, мислення тощо);

- готовність студента до навчання;

- свідомий чи компромісний вибір професії;

- уміння сформулювати збалансований режим роботи й відпочинку, використовуючи особливості адаптації, самооцінки, психологічні особливості та інші.

У багатьох вищих навчальних закладах використовується інтегративний підхід до оцінки якості знань:

- по-перше, він передбачає застосування як одиницю аналізу не окремі якісні можливості, а інтегральні формування, що відіграють ключову роль в успішності реалізації професійної діяльності спеціаліста і його саморозвитку;

- по-друге, використання для оцінки якості освіти на принципах взаємодоповнення різних еталонів: освітніх стандартів, типових (середньостатистичних) значень параметрів, що характеризують професійно-логічний розвиток майбутніх спеціалістів; показників вихідного, проміжного та кінцевого стану готовності спеціаліста і розвитку його базових компетенцій;

- по-третє, поєднання в оцінці якості освіти критеріїв, що відображають результативні й процесуальні аспекти освітньої діяльності;

- по-четверте, взаємодоповнення традиційних методів оцінки якості освіти (іспити, заліки, колоквиуми, звіти про роботу тощо) з нетрадиційними та інноваційними формами і методами (модульно-рейтингова система оцінки засвоєння освітніх програм; використання комп'ютерного багаторівневого тестування; діагностика і моніторинг професійно-особистісного розвитку майбутнього спеціаліста, захист і презентація творчих проєктів, система міждисциплінарних іспитів, системні дослідницькі роботи тощо);

- по-п'яте, використання для оцінки якості освіти системи завдань,

складання за принципом наростання від курсу до курсу ступеня інтеграції досвіду майбутнього спеціаліста та інтеграції його діяльності з навколишнім соціальним середовищем [6, с. 163].

Поліпшенню підготовки кадрів сприяє створення навчально-науково-виробничих комплексів (ННВК). Один із перших таких створено на базі Донбаської державної машинобудівної академії "Фахівець". Ним охоплено два науково-дослідні інститути, 13 провідних виробництв регіону, 17 загальноосвітніх шкіл, 11 технікумів, 4 професійно-технічних училища. У рамках цього ННВК вирішуються питання відбору кращих абітурієнтів і надання студентам можливості пристосовуватись до майбутнього місця роботи, а також їх подальшого працевлаштування. Загалом у Донецькій області найбільшу кількість фахівців ВНЗ І—ІІ р.а. готували саме для промисловості (44,7% від загальної кількості), економіки (10,8), освіти (6,3), а ВНЗ ІІІ—ІV р.а. — для промисловості (40,5), освіти (36,7), економіки (6,6%).

Забезпеченню доступності якісної освіти сприяють різні освітні проекти. В сучасних умовах зміцненню освітньої безпеки сприяє активізація комп'ютерного навчання, забезпечення всіх комп'ютерною грамотністю. Зокрема, упроваджується Програма міжнародного стандарту. Так, у Харкові презентовано проект технічного університету "ХПІ", метою якого є заохочення населення до підвищення рівня комп'ютеризації, оволодіння комп'ютером, відповідними програмами. Сьогодні міжнародний стандарт комп'ютерної грамотності із видачею відповідного сертифіката використовується у 165 країнах світу. У рамках програми, розрахованої на учнівство, студентів, учителів загальноосвітніх шкіл, безробітних і пенсіонерів, в Україні 2009 р. діяло шість центрів тестування, три з яких розташовані у Харкові. На Харківщині підвищення рівня комп'ютерної грамотності розпочато з викладачів профільних дисциплін у загальноосвітніх школах. Кожен учитель один раз на 5 років має проходити відповідні курси підвищення кваліфікації.

Якісну освіту забезпечує впровадження у навчальний процес інформаційних технологій. Сьогодні практично не можна уявити навчальний процес без застосування інформаційних технологій. Їх використання передбачено в загальноосвітніх стандартах і програмах, що регламентують підготовку спеціалістів у вищих навчальних закладах. Інформаційні технології відіграють важливу роль у розвитку суспільства в цілому, підвищенні кадрового потенціалу економіки. Використання інформаційних технологій пов'язане з доступом до Інтернету, мобільних засобів зв'язку тощо.

Інформаційні технології нерідко ототожнюються з комп'ютерними технологіями, "кібернетизацією" освітнього простору, тобто насичення освітнього простору комп'ютерами та засобами інформаційно-комунікативних тех-

нологій. Характерною особливістю кібернетизації освітнього простору є підвищення ролі електронних способів передачі інформації. Нині уже можна говорити про становлення нової галузі педагогіки, яку можна назвати електронною. Використання комп'ютерних технологій дозволяє забезпечити формування стратегічної задачі інтеграції освіти та організації на її основі компетентнісного підходу у підготовці кадрів. Він дозволяє:

- забезпечити формування професійної компетентності майбутнього фахівця як цілісної системи;

- забезпечити комплексне вивчення даного процесу;

- виявити компоненти досліджуваної підготовки кадрів, їх місце та значення, розкрити діалектику їх взаємозв'язку.

Водночас такий підхід потребує достатнього ресурсного забезпечення. Підвищуючи якість освіти, комп'ютерні технології дозволяють людині успішніше та швидше адаптуватись до навколишнього середовища і до тих змін, які відбуваються в соціальній сфері. Саме комп'ютерні інформаційні технології характеризуються багатістю переваг. Відомо, що одним із негативних наслідків використання комп'ютерних технологій є розвиток ситуативної тривоги учнів, яка значно знижує комп'ютерну грамотність, інтерес до роботи.

Ми погоджуємось з тими науковцями, які інформаційні технології не обмежують лише використанням комп'ютерів. До них відносять і роботу з підручниками, довідниками, періодичними виданнями, технічними засобами навчання, включаючи кіно, аудіо-відеоресурси, тобто ті педагогічні технології, в яких знаходять застосування ресурси інформатизації освіти.

Ще більш широке і, по суті, більш адекватне розуміння інформаційних технологій актуальне й нині. Гіпертрофоване застосування нових інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює зниження здатності до симпатії, провокує безвідповідальність і конфліктність.

Комп'ютери та Інтернет нерідко позбавляють людину роботи з літературою, довідниками. Використання комп'ютерних технологій порушує духовний контакт вчителя та учня, позбавляє навчальний процес такого важливого його компонента, як діалог між ними, тобто тими, хто навчається. Власне, процес комп'ютеризації вимагає великих фінансових витрат. Варто також пам'ятати, що для поглибленого оволодіння будь-якою галуззю знань необхідна кропітка робота з друкowanими джерелами, які є більш повними та надійними, ніж інформаційні потоки, доступні через Інтернет.

Послабити недоліки використання комп'ютерів допомагає поєднання комп'ютерних і некомп'ютерних технологій.

Такий підхід є особливо корисним у наступних ситуаціях:

- при навчанні студентів найпростішим способом роботи з інформацією (аналіз інформації, її порівняння

та класифікація, узагальнення тощо);

- на етапі адаптації студентів перших курсів до навчального процесу вищого навчального закладу;

- в умовах недостатнього оснащення навчальних закладів комп'ютерами, наприклад, у загальноосвітніх школах.

Не викликає ні в кого сумнівів, що в умовах інноваційної економіки зростає потреба у швидкодіючих комп'ютерах. Прогрес телекомунікацій і супутникових технологій, що дозволяють передавати дані з високою швидкістю і з малими витратами, фактично звів до мінімуму фізичну відстань як комунікаційний бар'єр і фактор економічної конкурентоспроможності. Комп'ютерні технології проникають всюди, про що свідчить поширення Інтернету і мобільного телефону. Але не можна, особливо в освіті, відкидати й некомп'ютерні технології. Їх використання в навчально-виховному процесі не веде до зниження рівня інформатизації освіти, оскільки вони передбачають різні методи роботи з інформацією, допомагають скоротити так званий інформаційний розрив чи цифрову нерівність, що полягає в різниці інформаційної підготовки, інформаційних можливостей тощо.

Таким чином, стратегія підготовки кадрів має бути направлена на:

- підготовку майбутніх фахівців з розвинутою інноваційною культурою;

- забезпечення духовно-морального розвитку особистості, орієнтованої на ціннісно-нормативної, когнітивної і діяльної складової;

- соціальний розвиток особистості як суб'єкта соціальних відносин і, перш за все, оволодіння нею професійними знаннями, вміннями та навиками;

- фізичний розвиток особистості, що має особливе значення для професійного становлення.

Література:

1. Елисеєва Т., Батурич В. Качество образования: методологические основы дискуссии / Т. Елисеєва, В. Батурич // Высшее образование в России. — 2005. — № 11. — С. 17.
2. Куценко В.І. Соціальний вектор економічного розвитку: [мон.] / В.І. Куценко. — К.: Наукова думка: 2010. — 736 с.
3. Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / Куценко В.І. — К.: РВПС України НАН України, 2009. — 224 с.
4. Перехейда О. Управління якістю освіти / О. Перехейда // Директор. — 2009. — № 1. — С. 78—79.
5. Решетников М.Т. Инновационные образовательные технологии в вузе как объект внешней экспертизы / Решетников М.Т. // Внедрение европейских стандартов и рекомендаций для систем гарантии и качества образования. — М., 2008.
6. Шварев Е.В. Интегративный подход к оценке качества образования в вузе культуры и искусства / Е.В. Шварев, О.П. Решетников // Весник Московского госуд. у-та культуры и искусств. — 2008. — № 3. — С. 163.

Стаття надійшла до редакції 09.03.2011 р.